

Hallelujah! Evangéliumi énekek gyűjteménye. Szerkesztette dr. Kováts Lajos. Budapest 1944. Kiadja: [A] Bethania CE Szövetség. (2005). Nyomtatta a RO-LA Kft, Valkó. — 452 lap. — Előszava nincs.

Változatlan impresszummal reprodukálták évtizedekig Nyugat-Európában ezt a kiadványt. Szükség volt rá, mert hazánkban a Bethania Egyletnek is meg kellett szűnnie. El is jutottak turisták útján és postán az újranyomások egyes példányai (Bibliákkal és más iratmissziós sajtótermékekkel együtt) Magyarországra meg Erdélybe. Az egyházzsugorítás korában hozzájárultak a kegyesség őrzéséhez, és az informális missziós csoportok túléléshez.

Ma az énekeskönyvet eredetileg felkaroló belmissziós szervezet ismét működik Bethania C.E. [= Christian Endeavour] Szövetség néven. Kérdés, hogy az ébredési mozgalmaknak, a felekezettől független missziós igyekezetnek milyen jelene és jövője van hazánkban? És ebbe az éneklés, az új (voltaképpen késő XIX. századi) énekstílus hogyan illeszkedik? Mennyit árt vagy használ általában a liturgikus zenének, és különösen a protestánsoknak? Mert az kétségtelen, hogy az ilyen énekek bizonyos hányada többnyire megfért az anglikán egyházi praxisban a gregorián sajátos angolszász megoldásával és az *anthem* éneklésének szokásával, illetve a protestáns korál hazájában a pietizmusnak is tartósan jellemzője volt.

Reprintként jelent meg, mostmár itthon, az énekgyűjtemény 2005 tavaszán. Változatlan, tehát az 1914-es állapotot, illetve a XX. század harmincas éveire kialakult antológia nézeteit, himnológiai és missziói felfogását tükrözi, konzerválja.

Készen volt az első kiadás 1914-ben, de kiadását nem érte meg budapesti vallásánár szerkesztője. Tanár fia, Kováts Tibor folytatta munkáját. Ő publikált 1914-es impresszummal 325 éneket. Ezt külföldön nyomtatták valamely testvérszervezet segítségével (az előszóból gyaníthatóan 1922-ben, Druck von J. G. Oncken Nachfolger, G. m. b. H., Cassel megjelöléssel). Később bővítették a gyűjteményt; 1937-re (?) kereken 400-ra gyarapodott a kötet énekeinek száma. A folyamat (gyűjtés és szerkesztés) pontos részletei tisztázatlanok.

Különleges ember volt a *Hallelujah!* szerkesztője Kováts Lajos (1870–1921) református lelkész, budapesti hitoktató, aki teológiai diplomáját Bécsben (1904), bölcsészdoktoriját Budapesten szerezte (1910). Traktátusok írásától botanikáig sok mindennel foglalkozott. Több nyelven beszélt. Festett, énekkart vezetett, éneket írt, zenét szerzett, lapot szerkesztett, főként pedig a belmissziós mozgalomban munkálkodott.

Fordítás az énekanyag több mint háromnegyede különféle német és angol, kisebb részben svéd és finn evangélicációs kiadványokból (Evangeliums-Sänger, Reichsharfe, Rettungsjubel, Siegeslieder, Frohe Botshcaft, Grosse Missionsharfe, a Sankey-féle Sacred Songs and Solos, Koraler till Nya Psalmer, Hen-

gellisiä Lauluja ja Wirsia, stb.) Csaknem negyedrészeben genfi zsoldárok, régi magyar istenes énekek (Petrőczy Kata Szidónia) is találhatóak, valamint nemzeti imádságunk, Kölcsey himnusza. Ezeket gyöngyszemeknek nevezi a szerkesztő, utalva a református gyülekezetek énekeskönyvének értékeire.

A szerkesztő és a mozgalom szándéka szerint a gyülekezeti énekeskönyv mellé, *nem pedig helyére* szánták a gyűjteményt, elsősorban vallásos összejövetelekre, estélyekre, nem vasárnapi főistentiszteletekre. Időközben az 1921-es (Baltazár Dezső-féle) énekeskönyv már egy tucatnyit befogadott az elterjedt énekekből (vitatták is az átgondolatlanságát). A Bethania Szövetség betiltása után jelent meg a Csomasz Tóth Kálmán szerkesztette 1948-as református énekeskönyv. Ez javított alakban tartalmazta az énektermés színe-javát. A Bethania Szövetség azonban feléledése és újra nekilendült aktivitása óta is ezeknek az énekeknek csupán a korábbi verzióját éneкли. A reprintben most sincs semmi módosítás, csupán azonosító szám került bele (ISBN 963 8306 3), és az előzőkre az évszám, meg a CE monogram (Krisztusért és egyházáért). Eltitkolt nyomdahellyel és illegálisan forgalmazott lenyomatokon ilyesmi nem lett volna célszerű. Vessünk egy pillantást a tartalmára.

A négyszázból negyedénél többet fordított, azaz 125 éneket Vargha Gyuláné (szemerjai) Szász Póla (1863–1947; ifj. Szász Károly református püspök leánya). Fia, Vargha Tamás (1890–1968) esperes 50 énekkel járul hozzá a gyűjteményhez. Az énekeket fordító többi szerző *együtt sem* végzett annyit, mint a Vargha család. Ez egyöntetűség. Az az ára ennek az esetleges előnynek, hogy bizonyos egyhangúság, kedvenc költői megoldások, méginkább kegyességi patronok vissza-visszatérése nem kerülhet el. Ezekre az sem lehet mentség, ha jók. Jóból is megárt a sok.

Ha az 1806-os (1877-ben revideált) és 1921-es gyülekezeti énekeskönyvből átvett zsoldárokat és régi magyar énekeket elveszszük, akkor kiderül, hogy körülbelül másfélszáz éneket alkottak a többi fordítók *együtt*. Közöttük a belmissziós mozgalom vezéralakjait találjuk. A szerkesztő, Kováts Lajos (1870–1921) mintegy negyedszáz éneke mellett Thaly Loránt (1874–1940) orvosé negyven, azaz tizedrész, a többieké jóval kevesebb. Néhány, általában öt–tíz ének átültetője például (szemerjai) Szász Béla (1872–1944), Kecskeméthy István (1864–1938) kolozsvári teológiai tanár, Szabó Aladár (1860–1944) a magyar belmisszió atyja, Nyáry Pál (1879–1955) pécsi esperes-lelkész, Podmaniczky Pál (1885–1949) evangélikus teológiai tanár és felesége (1883–1954). Egész sor fordító következik utánuk (például Czakó Jenő, Czeglédy Sándor, Fejes István, Konrád György, Payr Sándor, Szabolcska Mihály, Zábrák Dénes) akik közül legtöbben egyetlen, ritkábban néhány éneket fordítottak vagy írtak. Hatvannál több ének fordítója ismeretlen. Ezek még a mozgalom korai szakaszában terjedtek el, lapokon vagy kézzel sokszorosítva. Későbbi azonosításuk nem lehetséges.

Jellemezzük a gyűjtemény stílusát és szintjét két német eredetű ének magyar szövegével! Mindkettő friss újraköltés volt a maga idején, a múlt század harmincas éveiben. Az első kihullott az idők rostáján, a másikat igen gyakran éneklük záróénekül, például hosszú templomi ünnepélyek végén, gyakori esketési szertartás befejezéséeként, kivonulásra, átdolgozott alakban a '48-as énekeskönyv 434. számú éneke.

Luther 130. zsoltárának (*Aus tiefer Not schrei ich zu dir*) kései magyar alakját képviseli Vargha Gyuláné fordítása. Közvetlen forrása feltehetően nem a reformáció korabeli eredeti dallamot (Johann Walter, 1524) tartalmazta, hanem helyette egy későbbi dallamváltozatot. A gyűjtemény általános vonása ez. Legtöbbször nem törekedett az ősforrás felkeresésére, az első kiadáshoz való hűségre, közvetlen (kései) forrásaival megelégedett; ezeket sem tüntette föl mindenütt olyan gondosan, mint Victor János (Hozsánna! című szerkesztményében). Véletlenül a Csomasz Tóth Kálmán szerkesztette énekeskönyvben is 217. a sorszáma a parafrázisnak (ha csak nem rejtett unszolás ez a szerkesztőtől a választásra). Az 1948-as énekeskönyv a régi változatot megtartja, ez huzamos használatban volt a reformáció korától, egy időben Skarica Máté fordításának vélték. Váradon jelent meg először 1566-ban (RPHA 214). Vargha Gyuláné új megverselése könnyen folyó, olvasható, de jóval nehezebben énekelhető, mint a XVI. századi magyarítás. A régiről Csomasz Tóth Kálmán joggal mondja, hogy „nem különösen hű, de magában igen szép”.

1914

1. A mélységből kiáltok én,
Hallgass meg, Istenem, Te,
Kegyed füled fordítsd felém,
Nyisd meg könyörgésemre!
Mert hogyha számon tartanád
Vétkünk, bűnünk egész hadát,
Ki áll meg úgy Előtted?

2. Ingyen adod kegyelmedet,
Hogy eltörölje vétkünk,
Kérdemelni nem lehet,
Akármiképen éltünk.
Előtted nincsen érdemünk,
Téged csupán csak félhetünk,
Számítván irgalomra.

3. Reményem hát csupán Te vagy,
Nem bízom érdemembe,
Tudom jóságod el se hagy,
Szívem építhet erre,

1948

1. Bűnösök, hozzád kiáltunk,
Úr Isten, könyörülj rajtunk!
Nyisd meg a te füleidet,
Hallgass meg könyörgésünket!
Mert, ha te mind megítéled,
Amit vétettünk ellened,
Mind elkárhozunk előtted.

2. Nagy a te irgalmasságod,
A bűnt Te megbocsáthatod;
Nincs nekünk semmi érdemünk,
Már semmi ártatlanságunk.
Nincs ki kérkedjék előtted,
Félünk mindnyájan Tégedet,
És könyörgünk mi Tenéked.

3. Bízunk azért az Istenben,
És nem a mi érdemünkben,
Nyugodjék Őbenne lelkünk,
Ő légyen mi reménységünk;

Mert ezt ígéri szent Igéd,
Vigasz ez nékem, s menedék,
Amelyre mindig várok.

4. S ha várni kell is éjjelig,
S megint reggelre kelnem,
Hatalmadban nem kétkedik
És nem szorong a lelkem.
A lelki Izrael, melyet
Az Isten Lelke szült, nevelt,
Így várjon Istenére.

5. Bár nagyra nőttek bűneink,
Nagyobb az Úr türelme,
Minden bajunkba megsegít
Határtalan kegyelme,
Sok bűniből kimentheti,
S mint jó pásztor legelteti
Ő Izraelt örökre.

Lám, nekünk nyilván ígéré,
Hogy akar oltalmunk lenni,
Azért higgyünk csak Őnéki.

4. Erősek legyünk hitünkben,
Bízzunk csak az Úr Istenben;
Ne essünk Benne kétségben,
Ne szomorkodjunk lelkükben,
Minden keresztyén hív légen,
Ki megújult Szentlélekben,
És bízik csak az Istenben.

5. Ha minékünk sok bűnünk van,
Istennek több kegyelme van,
Ő irgalmának nincs vége,
Bár sok az emberek vétke.
Ő nekünk kegyes pásztorunk,
Ki őriz minket pokoltól
És megment a kárhozattól.

Második énekünk két alakja példázza, hogy milyenek a két gyűjtemény egyes énekei eredeti és átdolgozott alakban. Kétségtelenül magasabb rendű a későbbi változat, hátat fordít az I. világháború táján divatos költői praxisnak, és prozódiaját tekintve is szakértő megoldás.

1914 — Vargha Gyuláné fordítása

1. Menj elől, Urunk,
Merre indulunk.
Ím, előtted áll az élet,
Hadd kövessünk benne Téged,
Míg majd szent kezéd
Mennybe fölvezet.

2. Adj bátor szívet,
Hogy legyünk hívek!
Így, ha terhet kell viselnünk
Még sem ejt panaszt a nyelvünk,
S bár nehéz utunk,
Hozzád így jutunk.

3. Hogyha szívünk majd
Önsebtől sajn,
Vagy, ha mások búja éget,

1948 Az Új zengedező mennyei kar
nyomán (igazítva)

1. Vezess, Jézusunk,
S véled indulunk.
Küzdelemre hív az élet,
Hadd kövessünk benne téged;
Fogjad a kezünk,
Míg megérkezünk.

2. Adj erős szívet,
Hogy legyünk hívek,
És, ha terhet kell viselnünk,
Panaszt mégsem ejt a nyelvünk;
Rögös bár utunk,
Hozzád így jutunk.

3. Sebzett szívünk majd
Mikor felsóhajt,
Vagy, ha másért bánat éget,

Adj türelmet, békességet,
Óh taníts te hát
Föltekintni Rád!

4. Kísérd lépteink
Éltünk végeig.
S hogyha roskadozna lábunk,
Benned támaszt hadd találunk,
Míg csak tart az út,
S akkor nyissz kaput!

Adj türelmet, békességet,
Reménnyel teli
Rád tekinteni.

4. Kísérd lépteink
Éltünk végéig,
És, ha roskadozva járunk,
Benned támaszt hadd találunk,
Míg elfogy az út,
S mennyben nyitsz kaput.

1944-re voltaképpen már évtizedekkel korábban megformálódott vagy megcsontosodott gyűjteményről van szó, amely az ezredforduló után is teljesen változatlan. Változatlan-e a Bethania Szövetség is, hogy csak ez a négyszáz ének lehet megfelelő kegyességi felfogásához és éneklési gyakorlatához képest? Vagy inkább a válság jele, hogy semmiféle megújulás jelei nem mutatkoznak ebben sem?

Tudniillik a letétek egyik része egyszólamú gyülekezeti énekként suta. Valójában énekkarnak készült, ez amerikai protestáns felekezetek között természetes. Központi énekkart a Bethania soha nem szervezett, tudtommal találkozásain, ünnepi alkalmain sem volt általános a karének, sem a gyülekezet nem énekelt több szólamra. Négyszólamú vegyeskari előadásra van leírta számos tétel, az átlagos gyülekezetnek énekelhetetlenül magasan.

Az idegen eredetű dallamok nagyobb része fertőzött a zenei anyanyelvet kínhalálra ítéelő vírussal: Auftakt a beceneve. Oly mértékű a pusztulás, hogy magyar zeneszerző hovatovább csak magyartalan dallam szerzésére képes. Ez reklámzenében, könnyűzenében, méginkább az egyházi könnyűzenében csaknem íratlan szabály és egyházzenei viselkedés alakját öltötte.

A gyakorlatban a négyszáz éneknek csak töredékét használják, egyáltalán nem ritka a lassított felvételhez hasonló tempó, az élettelen, nem kívántató éneklés. A II. világháborút követő ébredés idején az ragadott meg sokakat, hogy az elnyújtott templomi énekek helyett lendületes éneklés vagy éppen pattogós ritmusú új ének tapadt a missziós istentiszteletek, evangélizálások emlékéhez, a Bethaniához. Kevesen vannak már, de ők nagyon emlegetik, amikor nem csak a tele templom falai között zengett az ének, hanem otthon is, munkában, utcán, villamoson is teli torokkal fújták Jézus dicséretét, és szólítottak megtérésre.

Mára ez mind eltűnt. Elapadtak a mozgalom éltető erői? Hozzá sem mertek szólni, még kevésbé nyúlni a szimbolikus kiadványhoz. A gép lemásolta, gépiesen hagyták úgy, ahogy eddig volt. Megéledhet?

Fekete Csaba